

4. การศึกษาวิชาชีพเฉพาะกิจหรือเฉพาะบุคคลบางกลุ่ม เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียน มีความรู้และทักษะวิชาชีพ ตามความต้องการของหน่วยงานหนึ่งหน่วยงานใดโดยเฉพาะ

5. การศึกษาพิเศษ เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนที่มีความบกพร่องทางกาย สติปัญญา จิตใจ อารมณ์ ได้เรียนรู้อย่างเหมาะสมกับสภาพร่างกาย จิตใจ และความสามารถ ตลอดจน ส่งเสริมผู้เรียนที่มีความสามารถพิเศษหรือปัญญาเล็กได้พัฒนาตามความถนัดและอัจฉริยภาพ

6. การศึกษาของภาค สามเณร นักบวช และบุคลากรทางศาสนา เป็นการศึกษาที่ มุ่งให้ผู้เรียนเป็นผู้นำทางปัญญา จิตใจ และศิลธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีและสามารถปลูกฝัง คุณธรรม ค่านิยม เป็นผู้นำในการอนุรักษ์ พื้นฟู และเสริมสร้างวัฒนธรรมท้องถิ่นและ สิ่งแวดล้อม

2. การศึกษาที่เกิดจากการบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิต เป็นการศึกษาด้วยตนเอง จากแหล่งความรู้และสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของบุคคล ทั้งที่มีอยู่และที่มนุษย์ จงใจสร้างขึ้น เพื่อกระตุ้นการเรียนรู้หรือเป็นบริการของการเรียนรู้

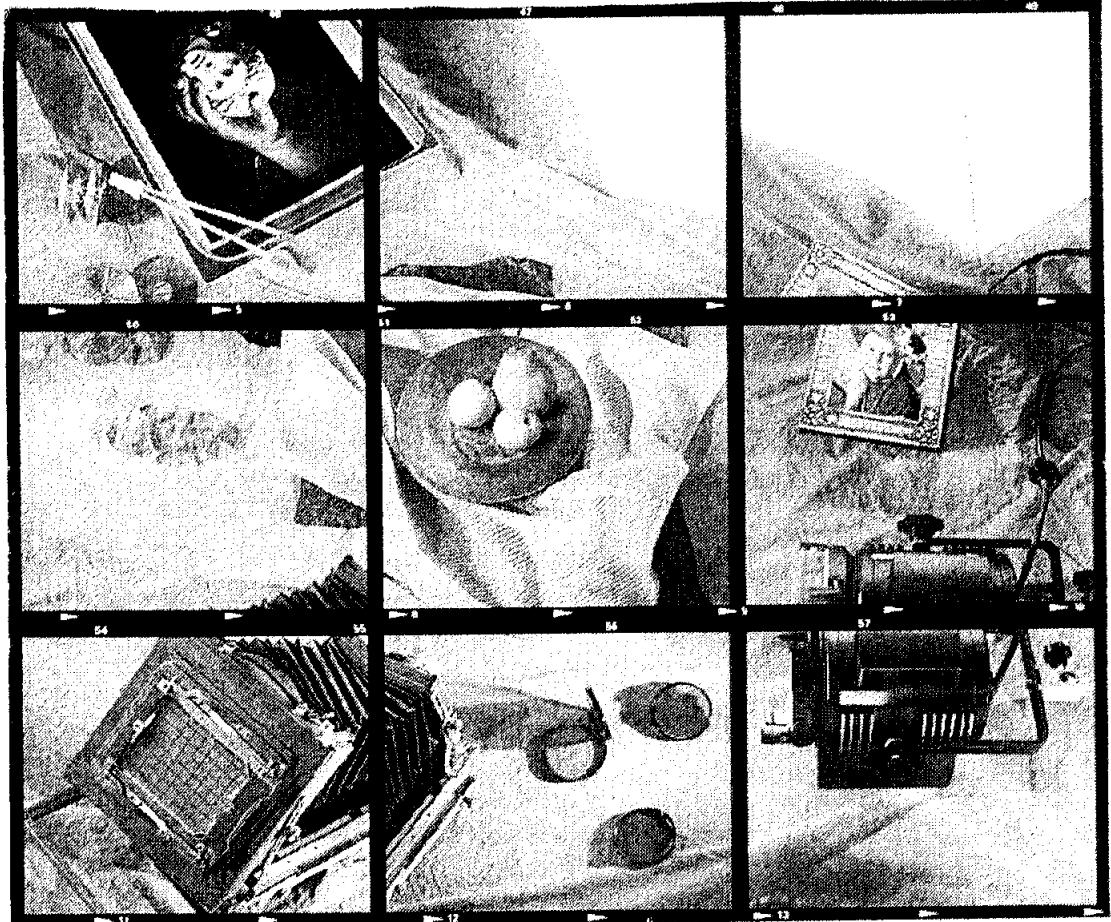
จากระบบการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ดังกล่าว อาจสรุปได้เป็น การจัดการศึกษา 3 ลักษณะ คือ

1. การศึกษาในระบบโรงเรียน (Formal Education) ซึ่งเป็นการศึกษาในโรงเรียน หรือสถานศึกษา มีการจัดหลักสูตรการเรียนการสอน และการประเมินผล เป็นระบบ นับตั้งแต่ ระดับก่อนประถมศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษา

2. การศึกษานอกระบบโรงเรียน (Non-Formal Education) เป็นการศึกษาที่เปิด โอกาสให้ผู้ที่พลาดโอกาสเข้าเรียนศึกษาในระบบโรงเรียนหรือสถานศึกษา "ได้มีโอกาสได้รับ การศึกษา อบรม และฝึกทักษะ ทั้งด้านวิชาสามัญและอาชีพ เป็นการศึกษาด้วยตนเองตาม หลักสูตรที่รัฐกำหนด นับตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงอุดมศึกษา รวมทั้งการศึกษาประเภท ต่างๆ เมื่อจบหลักสูตรจะได้รับบุตรบัตร ประกาศนียบัตร อนุปริญญา หรือปริญญา เช่นเดียวกับ การจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน

3. การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) เป็นการศึกษาที่ไม่มีระบบ แบบแผน หลักสูตร หรือกฎหมายที่แน่นอน เช่นเดียวกับการศึกษาในระบบหรือนอกระบบ โรงเรียน แต่เป็นไปตามความต้องการของผู้เรียน ที่ทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองตลอด ชีวิต เป็นการเพิ่มพูนทั้งความรู้ ทักษะ เจตคติ และค่านิยม ด้วยวิธีการและแหล่งความรู้ต่างๆ เช่น จากสมาชิกในครอบครัว ชุมชน สื่อมวลชน เทคโนโลยีต่างๆ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์





สถานที่สาธารณะ ฯลฯ หรืออาจกล่าวได้ว่าความรู้ ทักษะ เจตคติ และค่านิยมใดๆ ที่ได้รับนอกเหนือจากเรียนรู้จากการศึกษาในและนอกระบบโรงเรียน เป็นการศึกษาตามอัธยาศัย ทั้งสิ้น

ระบบการศึกษาตามที่กล่าวมา มีหน่วยงานและองค์กรรับผิดชอบดำเนินการ ทั้งที่เป็นหน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเอกชน ในส่วนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้แสดงให้เห็นแล้วตามที่กล่าวมาข้างต้น

ระบบการศึกษาในประเทศไทย

1. แนวความคิดและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของไทย

เป็นที่ทราบกันดีว่าก่อนที่จะมีโรงเรียนประถมศึกษาแห่งแรกเกิดขึ้นในประเทศไทย เมื่อปี พ.ศ. 2414 คนไทยเรียนรู้และรับการศึกษาจากสี่เหลี่ง คือ บ้าน วัด วัง และจากชุมชนที่อาศัยอยู่โดยตรง คนในสมัยก่อนไม่ค่อยจะเรียกการเรียนรู้จากแหล่งดังกล่าวว่าเป็นการศึกษาแต่เมื่อคนไทยเริ่มเข้าเรียนหนังสือในโรงเรียน (schooling) ก็มีการเรียกผู้ที่จบจากโรงเรียนว่า ปั้นผู้ที่มีการศึกษา ระดับการศึกษาของแต่ละคนจะสูงหรือต่ำขึ้นอยู่กับจำนวนปีตามระดับการศึกษาที่จัดจำแนกเอาไว้ ดังนั้น หลังจากที่ประเทศไทยได้จัดการศึกษาตามประเทศไทยตะวันตก เราจะเทียบการศึกษาเท่ากับการไปโรงเรียน เช่นเดียวกับประเทศตะวันตก ด้วยเหตุนี้กิจกรรมการเรียนรู้ที่นับว่าเป็นเรื่องของการศึกษา จึงเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายใต้หลักค่าโรงเรียนเท่านั้น (ราชบัพชัย ชัยจิรชาญากุล : 2541)

จากความเข้าใจและการจัดกิจกรรมทางการศึกษาตามนัยที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ ทำให้นักการศึกษาของไทยส่วนใหญ่เชื่อไม่ต่างไปจากนักการศึกษาชาวตะวันตกมองการศึกษาในลักษณะระบบปิดที่จำกัดการเรียนรู้เอาไว้เฉพาะในโรงเรียนเท่านั้น จึงเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของรัฐโดยตรงที่จะจัดการศึกษาให้แก่กุลบุตรกุลชิตาของคนในประเทศไทย และโดยความคุณดูแลการจัดการศึกษาที่อยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานเอกชน ดังนั้น ในแผนการศึกษาแห่งชาติของไทยหลายฉบับได้ประกาศเอาไว้อย่างชัดเจนว่า “การจัดระบบการศึกษา เป็นหน้าที่ของรัฐโดยเฉพาะ สถานศึกษาทั้งปวงย่อมอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของรัฐ” ตามที่ปรากฏอยู่ในแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2495 และแนวโน้มยานี้ได้ถูกนำมาบรรจุไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับ พ.ศ. 2503 โดยไม่ได้แก้ไขข้อความใดๆ เลย (อ้างจาก สมบูรณ์ พรรณาภพ, 2524 : 664, 670)

แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 “ได้กำหนดนโยบายเกี่ยวกับการอุดมศึกษาว่า “การจัดให้มีสถานศึกษานั้น รัฐใช้วิธีแบ่งแรง คือ รัฐจัดเองบ้าง และยอมให้คณะหรือเอกชนจัด ในส่วนที่ให้การศึกษาต่ำกว่าขั้นอุดมศึกษามาก” ซึ่งหมายความว่ารัฐจะเป็นผู้จัดการอุดมศึกษา แต่เพียงผู้เดียวจะยินยอมให้เอกชนจัดได้เฉพาะระดับที่ต่ำกว่าระดับอุดมศึกษาเท่านั้น สำหรับ การฝึกหัดครูนั้น แผนการศึกษาชาติฉบับนี้ได้บัญญัติไว้ว่า รัฐเป็นผู้จัดการฝึกหัดครูและเพิ่ง สนับสนุนการฝึกหัดครูเป็นพิเศษ เพื่อให้สถานศึกษาต่างๆ มีครุภัณฑ์คุณภาพ สามารถให้การ ศึกษาได้ผลสมบูรณ์ สมความมุ่งหมายตามแผนการศึกษาชาตินี้ (อ้างจาก สมบูรณ์ วรรณภพ, 2524 : 664 - 665)

แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับ พ.ศ. 2503 และ 2520 ต่างก็ยังย้ำและส่วนสิทธิ์ให้รัฐ เป็นผู้จัดการฝึกหัดครูแต่เพียงผู้เดียว ต่อมาเมื่อมีการประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2535 นโยบายเกี่ยวกับการผูกขาดของรัฐในการจัดการฝึกหัดครูก็เริ่มผ่อนคลายลง โดยกล่าว เป็นแนวโน้มยกเว้นๆ ว่า “การฝึกหัดครูเป็นการศึกษาที่มุ่งฝึกและพัฒนาผู้ที่จะประกอบอาชีพครูและครูประจำการให้มีคุณธรรม...” (แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 : 14) โดยไม่มีการทำหน้าที่ของรัฐแต่เพียงผู้เดียว ซึ่งแสดงว่าในปัจจุบันนี้รัฐอนุญาตให้เอกชนและ หน่วยงานอื่นจัดการศึกษาประเภทการฝึกหัดครูได้

สำหรับนโยบายการอุดมศึกษานั้น จะพบว่า รัฐเป็นผู้จัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา จนถึงแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 เมื่อย่างเข้าปี พ.ศ. 2512 ซึ่งเป็นปีที่แผนการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ. 2503 ยังประกาศใช้อよู่ “ได้มีการเปลี่ยนนโยบายการอุดมศึกษารึเปล่าคัญ กล่าวคือ ได้มีการประกาศแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 ฉบับที่ 2 เพื่อปรับนโยบายการ อุดมศึกษาเป็นการเฉพาะ กล่าวคือ ได้มีการแก้ไขข้อความเดิมที่ว่า “การจัดให้มีสถานศึกษานั้น รัฐใช้วิธีแบ่งแรงคือ รัฐจัดเองบ้าง และส่งเสริมให้คณะหรือเอกชนจัดในระดับที่ต่ำกว่าอุดมศึกษามาก” มาเป็น “การจัดให้มีสถานศึกษานั้น รัฐใช้วิธีแบ่งแรง คือ รัฐจัดเองบ้าง และส่งเสริมให้ คณะบุคคลหรือเอกชนจัดบ้าง” จากการปรับนโยบายในครั้งนี้ทำให้ประเทศไทยมีมหาวิทยาลัย ของเอกชนเกิดขึ้นมากมายในเวลาต่อมา

จากแนวความคิดและแนวปฏิบัติของรัฐในการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชน ตามที่ นำมาเสนอเพียงบางส่วนข้างต้นนี้สะท้อนให้เห็นถึงวิวัฒนาการทางความเชื่อเกี่ยวกับความ รับผิดชอบในการจัดการศึกษาว่า ในสมัยเริ่มแรกของการจัดการศึกษาในระบบรัฐเป็นผู้จัดการ

ศึกษาและควบคุมดูแลการจัดการศึกษาของหน่วยงานต่างๆ อย่างเคร่งครัด ต่อมารัฐมีความคิดที่ยึดหยุ่นต่อการจัดการและการควบคุมการศึกษามากขึ้น ประกอบกับตระหนักในข้อเท็จจริงที่ว่ารัฐไม่มีศักยภาพเพียงพอที่จะจัดบริการการศึกษาให้แก่ประชาชนได้อย่างทั่วถึงแต่เพียงผู้เดียวตามลำพัง และมองว่าหน่วยงานและสถาบันอื่นๆ เช่น ครอบครัว หน่วยงานธุรกิจเอกชน และองค์กรอิสระ ควรมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้แก่เยาวชน

นอกจากนี้ จะเห็นได้ว่า การศึกษาในระบบของประเทศไทย ได้สนับสนุนความต้องการของประชาชนในลักษณะที่เปิดกว้างและยืดหยุ่นมากขึ้น กล่าวคือ มีการศึกษาหลายประเภทที่เปิดบริการให้แก่ผู้ที่อยู่ในวัยทำงานที่ไม่สามารถมาเรียนในโรงเรียนในช่วงเวลาปกติ ได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียน เช่น เมื่อประมาณห้าสิบปีที่แล้วมา มีการเปิดโอกาสให้ครูประจำการศึกษาเล่าเรียนด้วยตนเองจากหนังสือ แล้วสอบไล่เพื่อเลื่อนวิทยฐานะ หรือเพิ่มวุฒิความรู้ ต่อมารัฐได้สร้างมหาวิทยาลัยที่ไม่จำกัดจำนวนรับ เพื่อสนับสนุนความต้องการของประชาชนที่ไม่สามารถเข้าฟังคำบรรยายในห้องเรียนได้ มหาวิทยาลัยของรัฐและสถาบันราชภัฏหลายแห่งเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปศึกษาตามหลักสูตรปกติได้ในช่วงระยะเวลาหลังเลิกงานและในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ การจัดการศึกษาให้มีลักษณะยืดหยุ่นเช่นนี้เป็นการสร้างทางเลือกให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้ารับการศึกษาในระดับอุดมศึกษาได้มากขึ้น และดูเหมือนว่าแนวความคิดในการจัดการและการให้บริการทางด้านการศึกษาแก่ประชาชนจะมีความยืดหยุ่นมากขึ้นเป็นสำคัญ

2. การจัดการศึกษาในระบบ

ตั้งแต่การประกาศใช้โครงการศึกษา พ.ศ. 2441 เป็นต้นมา การจัดระบบการศึกษา จำกัดเอาไว้เฉพาะการศึกษาในโรงเรียนที่จัดสำหรับนักเรียนที่มีเกณฑ์อายุตามที่กำหนดไว้ในแผนการศึกษาแต่ละแผนเท่านั้น ต่อมารัฐได้มองเห็นความสำคัญและความจำเป็นที่จะจัดการศึกษาให้แก่บุคคลที่อยู่นอกระบบโรงเรียน อันได้แก่ ผู้ใหญ่ที่ไม่มีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนในระบบ แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 จึงเป็นแผนการศึกษาแผนแรกที่ได้กล่าวถึง การศึกษาผู้ใหญ่เอาไว้ โดยได้นิยามว่า “การศึกษาผู้ใหญ่” ได้แก่ การศึกษาซึ่งกำหนดเวลาศึกษาเป็นครั้งคราวสำหรับผู้ใหญ่ทั่วๆ ไป ที่ไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาและที่อยู่ในวัยเล่าเรียน หรือที่ประสงค์จะศึกษาเพิ่มเติม เพื่อประกอบการอาชีพให้ได้ผลดียิ่งขึ้น หรืออยู่ในสภาพซึ่งไม่อาจรับการศึกษาได้ตามปกติ” (อ้างจาก สมบูรณ์ พรธนาภพ, 2524 : 664)

จากประวัติการศึกษาของไทย พบว่า ในปี พ.ศ. 2483 กระทรวงศึกษาธิการได้จัดตั้ง กองการศึกษาผู้ใหญ่ขึ้น ทำหน้าที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ โดยมุ่งให้เรียนรู้การอ่าน การเขียน และการฝึกฝนอาชีพ (กรมการศึกษากลางโรงเรียน, 2538 : 13) จากหลักฐานข้างบน นี้ แสดงว่าประเทศไทยได้จัดการศึกษาผู้ใหญ่เพื่อบริการบุคคลที่อยู่นอกโรงเรียน ก่อนที่จะได้มีการนำความคิดและนโยบายในเรื่องนี้ไปบรรจุไว้ในแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 เสียอีก

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 ยังคงมีการกล่าวถึงการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ โดยมีนโยบายว่า รัฐพึงสนับสนุนการศึกษาผู้ใหญ่ เพื่อประโยชน์แก่ผู้ใหญ่ที่ไม่มีโอกาสได้รับ การศึกษาขณะที่อยู่ในวัยเล่าเรียน หรือที่ประสงค์จะศึกษาเพิ่มเติม เพื่อประกอบการอาชีพให้ได้ผลดียิ่งขึ้น หรือที่อยู่ในสภาพซึ่งไม่อาจรับการศึกษาได้ตามปกติ

เมื่อหันสืบ Learning to Be ซึ่งเป็นรายงานของคณะกรรมการระหว่างชาติว่าด้วย การพัฒนาการศึกษา มีพ่อเรเป็นประธาน เพื่อเสนอต่อองค์การยูเนสโกแห่งปารีสได้ถูกเผยแพร่ ออกมาเมื่อปี ค.ศ. 1972 การศึกษาที่เรียกว่า non-formal education หรือการศึกษานอกระบบ ก็ได้彰อิทธิพลทางความคิดมาถึงประเทศไทยด้วย ดังนั้น แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับ พ.ศ. 2520 จึงใช้คำว่าการศึกษากลางโรงเรียน แทนคำว่า การศึกษาผู้ใหญ่ และบัญญัติไว้ว่า การศึกษาวิชาชีพในการศึกษากลางโรงเรียน มุ่งให้ผู้เรียนมีโอกาสฝึกอาชีพระยะสั้น เพื่อให้สามารถ ประกอบอาชีพที่ต้องการได้ หรือเพื่อฝึกเพิ่มเติมในส่วนที่ขาดในอาชีพที่กำลังประกอบอยู่ หรือที่จะประกอบต่อไปให้สมบูรณ์ หรือเพื่อสามารถประกอบอาชีพนั้นๆ ได้ดีขึ้น

แผนภูมิระบบการศึกษาของแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 ได้แสดงถูกครร เชื่อมโยง การถ่ายโอนและการศึกษาต่อระหว่างการศึกษาในโรงเรียน และการศึกษากลางโรงเรียน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อของผู้รับผิดชอบการจัดการศึกษาของชาติที่มีต่อการศึกษาตลอดชีวิต

ในปี พ.ศ. 2522 กระทรวงศึกษาธิการได้ตั้งกรรมการศึกษากลางโรงเรียนขึ้นมาเพื่อดูแลให้ประชาชนที่ไม่มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนในระบบโรงเรียนได้เรียนรู้การแก้ปัญหา ฝึกอาชีพ หรือความรู้เฉพาะด้านตามความต้องการของประชาชน กรมการศึกษากลางโรงเรียน (2538 : 13) ได้บันทึกไว้ว่าในช่วงที่มีการตั้งกรรมการศึกษากลางโรงเรียนขึ้นมา แนวคิดเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตได้เริ่มแพร่เข้ามายในประเทศไทย และกรมการศึกษากลางโรงเรียนก็ได้หันมาให้ความสำคัญแก่การส่งเสริมการศึกษาตามอัชญาศัย และพัฒนามาเป็นการแสวงหาแนวคิด และแนวทางที่จะจัดการศึกษาตลอดชีวิตให้แก่ปวงชนอย่างแท้จริงต่อไป

หลังจากนั้น การศึกษาตลอดชีวิต ก็เป็นวิถีที่ถูกกล่าวขานของนักการศึกษา และผู้บริหารระดับสูงที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของประเทศไทย เช่น ความคิดในเรื่องนี้ได้บรรจุไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2535 และได้มีการเน้นเอาไว้เป็นพิเศษ

หมวดที่ 2 ของแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2535 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535 : 11) ภายใต้หัวข้อ ระบบการศึกษา “ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า ระบบการศึกษาตามนัยแห่งแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ เป็นระบบที่ให้บุคคลได้ศึกษาและเรียนรู้อย่างต่อเนื่องไปตลอดชีวิต เพื่อพัฒนาตนเอง ทั้งในด้านปัญญา จิตใจ ร่างกาย และสังคม อย่างสมดุลและสามารถสร้างเสริมความเจริญก้าวหน้าให้แก่ประเทศไทยให้ระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากรุณาธิคุณเป็นประมุข”

ระบบการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2535 จะเปิดโอกาสให้บุคคลได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตโดยอาศัยรูปแบบต่างๆ ทั้งการศึกษาที่จัดตามแนวระบบโรงเรียน และการศึกษาที่เกิดจากการบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิต โดยได้แยกแข่งวิธีการศึกษาของแต่ละคน ดังนี้

การศึกษาตามแนวระบบโรงเรียน เป็นการจัดโดยสถานศึกษาอาศัยระบบชั้นเรียน เป็นหลัก มีหลักสูตรกำหนดไว้ตามระดับ และประเภทการศึกษาเพื่อให้บุคคลได้เรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

การศึกษาที่เกิดจากการบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิต เป็นการศึกษาด้วยตนเองจากแหล่งความรู้ และสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของบุคคล ทั้งที่มีอยู่เอง และที่มนุษย์จะสร้างขึ้นเพื่อกระตุ้นการเรียนรู้หรือเป็นบริการของการเรียนรู้

นอกจากนี้ยังได้เน้นย้ำในหัวข้อ **เนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนการสอน** ไว้ว่าจะส่งเสริมการเรียนการสอนทั้งในรูปแบบการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัชญาคาม โดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับสภาพและความพร้อมของผู้เรียน

เนื่องจากแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ภายใต้หัวข้อ ระบบการศึกษา ไม่ได้กล่าวถึงการศึกษาก่อนระบบโรงเรียนเอาไว้ แต่กล่าวเฉพาะการศึกษาตามแนวระบบโรงเรียน และการศึกษาที่เกิดจากการบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตเท่านั้น วิชัย ตันศิริ (2539 : 28) จึงได้ตั้งชื่อสังเกตไว้ว่า การจัดแบ่งระบบการศึกษาเป็น 2 ลักษณะ ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2535 เช่นนี้ ทำให้เกิดประเด็นว่าจะจัด “การศึกษาก่อนระบบโรงเรียน” ไว้ในลักษณะไหน

หรือจะเข้าได้ทั้งสองลักษณะ ผู้วิจัยเองมองว่าอาจเป็นไปได้ที่ผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้เห็นว่าการศึกษาในระบบและนอกระบบมีวิธีการจัดดำเนินการใกล้เคียงกัน ความต่างอยู่ตรงที่กลุ่มผู้เรียนและมองเห็นว่าสถาบันการศึกษาในระบบสามารถจัดการศึกษาให้แก่บุคคลนอกโรงเรียนได้อยู่แล้ว และเอกชน เช่น โรงงาน บริษัท และห้างร้าน ส่วนหนึ่งได้จัดการศึกษานอกระบบให้แก่บุคคลการที่อยู่ในความดูแลของตนอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลอยู่แล้ว จึงไม่เห็นความจำเป็นที่รัฐจะต้องจัดการศึกษานอกระบบแยกออกจากศึกษาในระบบก็เป็นได้

วิชัย ตันศิริ (2539 : 27) ได้เสนอไว้ว่า การพิจารณาระบบการศึกษานั้น นอกจากจะพิจารณาประเด็นเรื่องระดับการศึกษาดังกล่าวแล้ว ความองกว้างถึงกระบวนการศึกษาทั้งหมดที่เรียกว่าการศึกษาตลอดชีวิต และได้ให้ข้อสังเกตเช่นเดียวกับคุณส์และคณะว่า แนวคิดเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตนี้ไม่ใช่เรื่องใหม่ นับตั้งแต่องค์กรรายเนสโกได้เผยแพร่หนังสือ "Learning to Be" เมื่อสองทศวรรษมาแล้ว แนวคิดเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตได้เริ่มมีความสำคัญขึ้น แต่การแปลแนวคิดที่มีลักษณะนามธรรมให้เป็นสิ่งที่เป็นรูปธรรมเป็นสิ่งที่ทำได้ไม่ง่ายนัก อย่างไรก็ตาม ในระยะ 20 ปีที่แล้วนี้ ก็ได้มีความพยายามจะจัดประเภทของการศึกษาออกเป็นระบบการศึกษาในโรงเรียน (schooling system) ระบบการศึกษานอกระบบโรงเรียน (non-formal system) และระบบการศึกษาตามอัชญาศัย ซึ่งทั้ง 3 ระบบนี้ รวมกันแล้วก็คือกระบวนการศึกษาตลอดชีวิต

3. การศึกษาในระบบ

การศึกษาในระบบโรงเรียนมีความสำคัญอย่างเสมอต้นเสมอปลายตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน แม้ในปัจจุบันนี้นักการศึกษาและผู้มีส่วนร่วมรับผิดชอบในการตัดสินใจและการจัดการศึกษาจะได้มีการกล่าวถึงและพยายามมองให้เห็นความสำคัญของการศึกษาประเภทนอกระบบโรงเรียนและประเภทตามอัชญาศัยเพื่อนำไปสู่เป้าหมายการศึกษาตลอดชีวิตกันอย่างแพร่หลายก็ตาม แต่ในเชิงปฏิบัติแล้ว การศึกษาในโรงเรียนยังมีบทบาทโดดเด่นและจะลงเเวนที่จะกล่าวถึงไม่ได้ ดังนั้น เมื่อพูดถึงระบบการศึกษา นักการศึกษาและคนทั่วไปก็ยังมองการจัดการศึกษาในเรื่องของระดับการศึกษา จำนวนปีที่ใช้ในการศึกษาในแต่ละระดับ อายุที่เริ่มเข้าเรียนในการศึกษาภาคบังคับ และจำนวนปีของการศึกษาภาคบังคับ เป็นต้น

ดังนั้น ในแผนการศึกษาแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับแรกจนถึงฉบับปัจจุบันของไทย จะต้องนำเสนอนوعการจัดการศึกษาในระดับต่างๆ ของการศึกษาในโรงเรียนเป็นหลักอยู่เสมอมา

ความแตกต่างของแผนการศึกษาแห่งชาติในแต่ละฉบับจะอยู่ที่จำนวนปีของการศึกษาภาคบังคับ จำนวนปีที่กำหนดสำหรับการจัดการศึกษาในแต่ละระดับชั้นจะเปลี่ยนแปลงไปตามนโยบายของรัฐบาลและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของประเทศไทย

ความจริงข้อนี้จะพบได้ในหนังสือและเอกสารที่ว่าด้วยการจัดการศึกษาของประเทศไทย ยกตัวอย่างเช่น กระทรวงศึกษาธิการ (2530 : 297-298) “ได้จัดพิมพ์หนังสือการจัดการศึกษาไทย ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ และได้กล่าวถึงระบบการศึกษาภายหลัง การเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยสรุปไว้ว่าตามแผนการศึกษาชาติแต่ละฉบับ จะมีผังการเสนอระดับการศึกษา และเวลาเรียน ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนปลายสายสามัญໄວ่ดังนี้

แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2575 6:4:4 รวม 14 ปี

แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479 4:3:3:2 รวม 12 ปี

แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 4:3:3:2 รวม 12 ปี

แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2503 4+3:3:2 รวม 12 ปี

แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 6:3:3 รวม 12 ปี

แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 ซึ่งเป็นแผนการศึกษาแห่งชาติที่มีผลบังคับใช้อยู่ในปัจจุบัน ได้กำหนดระบบการศึกษาเป็น 6:3:3 เช่นเดียวกับระบบการศึกษา ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520

เป็นที่น่าสังเกตว่า นักการศึกษาจะให้ความสำคัญแก่การศึกษาตามอัชญาติและ การศึกษาตลอดชีวิต แต่เมื่อมีการเปรียบเทียบถึงด้านคุณภาพการศึกษา คุณภาพประชากร และกำลังคนของแต่ละประเทศแล้ว เราจะใช้อัตราการอ่านออกเขียนได้ ค่าคะแนนเฉลี่ยของ วิชาต่างๆ และคุณภาพของสถานศึกษาเป็นหลักและเกณฑ์ในการเปรียบเทียบอยู่เสมอ ดังนั้น ผลงานของ การศึกษาในรูปของผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน และคุณภาพของอุปกรณ์ทางการศึกษา ในโรงเรียนจะถูกใช้เป็นตัวจัดอันดับคุณภาพการศึกษาของประเทศไทยต่างๆ และเป้าหมายหลักของการแข่งขัน

แม้ว่าประเทศไทยมีความยืดหยุ่นในการจัดการศึกษาในระบบมากขึ้น โดยคำนึงถึง ความต้องการของผู้เรียนมากขึ้นดังได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า การจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษา โดยเฉพาะระดับปริญญาตรีในมหาวิทยาลัยของรัฐที่ต้องสอบแข่งขันเข้าเรียนไม่สามารถสับเปลี่ยนหรือโอนไปเรียนในมหาวิทยาลัยอื่นที่ต้องการได้ นอกจาก

ต้องเรียนจนจบในมหาวิทยาลัยที่สอบเข้าเรียนได้ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพื่อรักษาความเป็นธรรมและจำนวนโควต้าที่แต่ละมหาวิทยาลัยรับได้ มหาวิทยาลัยที่จัดการศึกษาตามเงื่อนไขนี้จึงไม่สามารถรับโอนนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยอื่นเข้าเรียนได้

อย่างไรก็ตาม มหาวิทยาลัยปิดหลายแห่ง เช่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เปิดสอนโครงการพิเศษที่มีมหาวิทยาลัยเป็นผู้รับและคัดเลือกนักศึกษาเข้าเรียนเอง เช่น โครงการนานาชาติที่ใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อในการสอน โครงการพิเศษเหล่านี้มีความยืดหยุ่นที่จะรับนักศึกษาเข้าเรียนในทุกภาคการศึกษา และรับโอนนักศึกษาต่างสถาบันการศึกษาทั้งในและต่างประเทศที่ใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อในการสอน เช่นเดียวกันเข้าเรียน และรับโอนหน่วยกิตจากรายวิชาที่เหมือนกันหรือเทียบเท่าที่ได้รับผลการเรียนในระดับผ่านได้ด้วย

นอกจากนี้ บัณฑิตวิทยาลัยบางแห่ง ยินยอมให้นักศึกษาไปเรียนวิชาจากมหาวิทยาลัยอื่น แล้วนำผลการเรียนมาันับเป็นหน่วยกิตที่กำหนดไว้ในโปรแกรมได้ เหล่านี้แสดงให้เห็นถึง แนวคิดและแนวปฏิบัติทางการศึกษาในระบบที่มีความยืดหยุ่นมากขึ้น และจะมากขึ้นเรื่อยๆ ในอนาคต

4. ปัญหาการจัดการศึกษาในระบบ

แม้ประเทศไทยจะมีการศึกษาตลอดชีวิต ดำเนินมาเป็นเวลาช้านานแล้วก็ตาม แต่ดูเหมือนว่าคุณภาพของการศึกษาตลอดชีวิตยังขาดคุณภาพ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะการศึกษาในระบบที่เป็นรากฐานสำคัญของคุณภาพการศึกษาตลอดชีวิต ยังมีปัญหาในด้านคุณภาพ โดยเฉพาะด้านการพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน และการฝึกหัดครู ซึ่งจะขอนำเสนอในแต่ละด้านดังนี้ (รัชชัย ชัยจิราภรณ์ : 2541)

4.1 ปัญหาด้านหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตร โดยเฉพาะระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา มักจะเกิดจากความคิดที่ติดตัวของผู้รับผิดชอบ ในลักษณะที่ต้องเลือกอย่างโดยย่างหนัก ระหว่างสองทางเลือก เช่น จะต้องเลือกรหัสหลักสูตรที่เน้นเนื้อหา หรือเน้นกระบวนการ ระหว่างความคิดหรือความจำ และระหว่างหลักสูตรรายวิชา กับหลักสูตรบูรณาการ เป็นต้น และผู้พัฒนาหลักสูตรได้ตัดสินใจเลือก การจัดทำหลักสูตรประถมศึกษาที่เน้นกระบวนการมากกว่าเน้นเนื้อหา (กรมวิชาการ, 2532 : คำนำ) กำหนดหลักสูตรฉบับ พ.ศ. 2521 โดยเน้นการสอนให้เด็กคิดเป็นและแก้ปัญหาเป็นมากกว่าการจัดจำเนื้อหาวิชาเพื่อแบ่งตัวแทนคนเก่ง (กรมวิชาการ,

2521 : 128) และกำหนดให้ก้าสู่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ในหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 เป็นหลักสูตรบูรณาการ เป็นต้น แม้หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 จะได้มีการปรับปรุงเมื่อ พ.ศ. 2533 แต่หลักการ โครงสร้างและแนวการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของหลักสูตรยังคง เหมือนเดิม การกำหนดหลักการโครงสร้างและกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนของหลักสูตร โดยเน้นกระบวนการเช่นนี้ด้านในไปตามกระแสทางกว่าการใช้ความคิดที่ลึกซึ้งและตรงตาม ความเป็นจริง ซึ่งจะขอชี้ประเด็นปัญหาดังต่อไปนี้

ประเด็นการเลือกกระบวนการมากกว่าการเนื้อหา โดยความเป็นจริง แล้วกระบวนการกับเนื้อหา จะต้องทำหน้าที่ไปด้วยกันและพร้อมๆ กัน เพราะในการพัฒนา หลักสูตรนั้น ผู้รับผิดชอบจะต้องกำหนดให้ได้ก่อนว่าเนื้อหาใดควรแก่การเรียนรู้ของผู้เรียน แล้วจึงสรุหากิจกรรมหรือกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนให้เหมาะสมกับชั้น級และเนื้อหา ของแต่ละประเภท ทaba (Taba, 1962) ได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ประเภท คือ ประเภทข้อ เห็นใจ ประเภทความคิดพื้นฐานและหลักการ ประเภทความคิดรวบยอด และประเภทระบบ ความคิด เนื้อหาประเภทข้อเห็นใจเป็นสาระที่ง่ายต่อการเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน ส่วน เนื้อหาประเภทหลักการและความคิดรวบยอดซึ่งมีอยู่ในวิชาประเภทคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และหลักภาษา จำเป็นที่จะต้องได้รับการอธิบายจากครุภัณฑ์สอน และต้องมีครุ ผู้สอนที่เชี่ยวชาญ เนื่องจากจะทำให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างถูกต้องและรวดเร็ว

ความเชื่อในความสำคัญของการบูนการในลักษณะที่เป็นกิจกรรมอิสระที่ ทำงานได้เองตามลำพังโดยไม่สัมพันธ์กับเนื้อหา นำไปสู่การคิดกิจกรรมที่เรียกว่า ทักษะ กระบวนการ 9 ขั้น ให้เป็นสูตรตายตัวสำหรับการสอนที่เน้นกระบวนการ ต้องประสบความ ล้มเหลว

ทักษะกระบวนการทั้ง 9 ขั้น (กรมวิชาการ, 2534) ประกอบด้วย

1. ตระหนักในปัญหาและความจำเป็น
2. คิดวิเคราะห์วิเคราะห์
3. สร้างทางเลือกอย่างหลากหลาย
4. ประเมินผลเลือกทางเลือก
5. กำหนดและสำนักนัดอนการปฏิบัติ
6. ปฏิบัติตัวความซึ่นชุม
7. ประเมินระหว่างปฏิบัติ

8. ปรับปรุงให้ดีขึ้นอยู่เสมอ
9. ประเมินผลรวมเพื่อให้เกิดความพ่อใจ

ทักษะกระบวนการทั้ง 9 ขั้นนี้ เป็นกิจกรรมที่ต้องใช้เวลามาก จึงไม่เหมาะสมที่จะนำไปใช้สอนในห้องเรียนปกติ แต่เหมาะสมสำหรับการเรียนรู้ภาคปฏิบัติในลักษณะที่เป็นกิจกรรมโครงการมากกว่าการสอนในแต่ละชั่วโมงของรายวิชาต่างๆ

เมื่อปี พ.ศ. 2534 พันธาราช ศรีแก้ว (2536 : 14) ได้ศึกษาพัฒนาระบบการสอนที่เน้นทักษะกระบวนการของครุผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ในจังหวัดราชบุรี ปรากฏผลออกมาว่า ครุประถมที่เป็นกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 87 บอกว่า คำแนะนำในคู่มือครุที่เกี่ยวกับการสอนที่เน้นทักษะกระบวนการไม่ชัดเจน พันธาราช ศรีแก้ว (2536 : 16) ได้อภิปรายว่า เอกสารแนะนำทักษะกระบวนการของกรมวิชาการส่วนใหญ่จะเป็นไปในลักษณะการบรรยายทักษะกระบวนการแต่ละขั้นตอนมากกว่าการอธิบายให้เห็นถึงวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามทักษะกระบวนการนี้

ประเด็นการเน้นความคิดมากกว่าการท่องจำ นักการศึกษาส่วนใหญ่จะเห็นด้วยกับประเด็นนี้ แต่ถ้าพิจารณาให้ลึกลงไปจะพบว่าการคิดที่แท้จริงเกิดจากการนำความรู้ ข้อมูล และหลักฐานประเภทต่างๆ มาเปรียบเทียบและสัมพันธ์กันแล้วจึงเกิดความคิดและแนวทางในการแก้ปัญหานั้นๆ ได้ การคิดที่ดีและการแก้ปัญหาที่ประสบความสำเร็จนั้นจะขึ้นอยู่กับความรู้ที่ลึก ข้อมูลที่ครบถ้วน และหลักฐานที่สมบูรณ์ จึงเป็นไปไม่ได้เลยที่คนเราจะคิดได้จากความว่างเปล่าที่ปราศจากความจำ ซึ่งได้แก่ ความรู้ และข้อมูลที่เรามีอยู่นั้นเอง สมรรถนะของคอมพิวเตอร์ขึ้นอยู่กับจำนวนของหน่วยความจำจันได ความสามารถในการคิดของมนุษย์จะขึ้นอยู่กับความสามารถในการจำและการสะสหมความรู้นั้น อย่างไรก็ตาม เนื่องจากความรู้ และข้อมูลมีอยู่จำนวนมากมหาศาล จึงต้องเลือกจำเฉพาะที่คิดว่าเป็นประโยชน์เท่านั้น บทสรุปของประเด็นนี้คือความจำกับความคิดเป็นกิจกรรมที่ต้องไปด้วยกัน จึงไม่เกิดประโยชน์และเป็นการหงerguson ของผู้จัดทำหลักสูตรที่เสนอให้สอนให้นักเรียนคิดเป็นโดยไม่นำความจำมาเมื่อส่วนร่วมในกิจกรรมการคิดเลย

ประเด็นการเน้นหลักสูตรบูรณาการมากกว่าหลักสูตรรายวิชา นักการศึกษาจำนวนมากมองว่าการสอนเนื้อหาให้แก่นักเรียนเป็นรายวิชาเป็นลักษณะของการแยกส่วน นักเรียนไม่สามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงได้ เพราะโดยชีวิตจริงมนุษย์จะนำความรู้ไปผสมผสานและบูรณาการให้เป็นองค์รวมและสามารถนำความรู้นั้นๆ ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้จริงในชีวิต

ประจำวัน จึงกล่าวได้ว่าจากเหตุผลเหล่านี้ ไม่มีนักการศึกษาคนใดปฏิเสธการบูรณาการเนื้อหา วิชาหรือการเรียนรู้เข้าด้วยกัน แต่นักการศึกษาจำนวนไม่น้อยยังมีความคิดที่ผิดแผกไปกับ ธรรมชาติของการบูรณาการเนื้อหาวิชา ทابา (Taba, 1962 : 298) กล่าวว่า การบูรณาการมีอยู่ 2 วิธี คือ การบูรณาการที่เกิดขึ้นนอกตัวผู้เรียนในลักษณะการนำเนื้อหาร่วมกันเป็นแนวอน และการบูรณาการที่เกิดขึ้นภายในตัวผู้เรียนเอง หลักสูตรบูรณาการของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต เป็นเพียงการนำวิชาต่างๆ มารวมไว้ในเอกสาร เล่มเดียวกัน เมื่อถึงเวลาเรียนก็จะเรียนแยกกันทีละหัวข้อเนื้อหา ดังนั้น การบูรณาการที่แท้จริง จึงเกิดจากการนำหัวข้อเนื้อหาในวิชาต่างๆ ที่เรียนมาแล้วมาผสมผสานในหัวสมองของผู้เรียน

โอลิวา (Oliva, 1982 : 467) ได้กล่าวถึงบูรณาการไว้อย่างน่ารับฟังว่า “ไม่ว่า เราจะเสนอเนื้อหาสาระแก่ผู้เรียนในรูปของบูรณาการหรือไม่ก็ตาม เป็นหน้าที่ของผู้เรียนที่จะ ต้องบูรณาการความรู้ด้วยการกระทำของตนเอง ความแตกต่างของบุคคลที่ได้ชื่อว่า เป็นผู้มี การศึกษากับผู้ที่เป็นประชญ์จึงอยู่กับระดับของการนำความรู้เข้าไปบูรณาการในตนเอง

จากแนวความคิดทั่วไปที่จะนำความรู้จากสาขาวิชาต่างๆ มารวมไว้ในที่เดียวกัน ไม่ได้รับประทานว่าผู้เรียนจะสามารถนำผลการเรียนรู้ไปใช้ได้จริงและอย่างมีคุณภาพ ดังที่ได้อ้างกันไว้ ทابา (Taba, 1962 : 298 - 299) ได้ให้ข้อสังเกตในเรื่องนี้ไว้ว่า

การรวมวิชาต่างๆ ให้เป็นเนื้อหากัน เป็นแนวความคิดในการจัดการศึกษามาก ดังแต่สมัยแวร์บาร์ดอนถึงเวลานี้ แนวของหลักสูตรที่ได้ก่อต่องหากันมาเป็นจำนวนมากที่สุด ก็มักจะวนเวียนอยู่ในปัญหาของการเรียนรู้ที่เป็นลักษณะทดลอง (uniflying learning) แต่ในขณะเดียวกัน เรายังไม่เคยไปให้ถึงเป้าหมายของการรวมวิชาต่างๆ ให้เป็นเนื้อเดียวกัน ที่เป็น เช่นนี้ สาเหตุหนึ่งก็เพราะกลัวว่าถ้าหากจะเลยต่อการศึกษาให้เกิดความเชี่ยวชาญเฉพาะอย่าง ก็จะเกิดความสูญเสียการเรียนรู้ท่องรายวิชา และอีกสาเหตุหนึ่งเป็นพระยาังไม่มีหลักฐานยืนยัน ประสิทธิภาพของการรวมวิชาต่างๆ ในโรงเรียนให้เป็นเนื้อเดียวกัน

จากความจริงข้างบนนี้ พิสูจน์ให้เห็นว่าแม้นักการศึกษาจะพยายามสนับสนุน ให้มีการนำเนื้อหาวิชามาบูรณาการกันก่อนสอน แต่ในทางปฏิบัติจะพบว่าหลักสูตรส่วนใหญ่ ยังคงแยกสอนเป็นรายวิชาอยู่เช่นเดิม

จากประเด็นปัญหาในการพัฒนาหลักสูตรที่ยกมาให้เห็นเป็นตัวอย่างนี้ สะท้อน ให้เห็นถึงความเจริญจากข้อสังเกตของ ฟูลแลน และไมลส์ (Fullan and Miles, 1992 : 747 - 750) ที่ว่าการปฏิรูปการศึกษามักจะสัม嘞ว์ก็ เพราะว่าการใช้ความพยายามในการแก้ปัญหา

มักจะเป็นไปในลักษณะที่ผิดเพิน และการปฏิรูปโรงเรียนจะประสบความสำเร็จได้ง่ายขึ้น ถ้าจะมองปัญหาและดำเนินวิธีการแก้ไขตามข้อเท็จจริงตามธรรมชาติ

4.2 ปัญหาทางด้านการเรียนการสอน

การจัดการเรียนการสอนวิชาความรู้พื้นฐานในโรงเรียนประถมศึกษาได้ผลในระดับที่ยังไม่เป็นที่น่าพอใจ จากรายงานผลการประเมินคุณภาพนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดนครปฐม ปีการศึกษา 2536 (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครปฐม, 2537 : ค) พบว่า สมรรถภาพที่โรงเรียนเป็นจำนวนมากมีคะแนนเฉลี่ยต่ำกว่าเกณฑ์น่าพอใจ (ต่ำกว่าร้อยละ 50) และจัดว่าเป็นปัญหาคือด้านการฟัง (ภาษาไทย) ด้านหลักเกณฑ์ทางภาษา ด้านการอ่าน ในใจ ด้านความเข้าใจคณิตศาสตร์ ด้านทักษะการคำนวณ ด้านการแก้โจทย์ปัญหา ด้านความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ด้านความรู้เกี่ยวกับสุขภาพ สุขอนิสัย ด้านความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตย ด้านการใช้ภาษาอังกฤษ ด้านความเข้าใจและด้านการเรียนภาษาอังกฤษ

หากนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่หกขาดความรู้ในวิชาหลัก เช่น ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาอังกฤษ ก็จะเป็นการยากต่อการศึกษาต่อในระดับสูงขึ้น ไปอย่างมีคุณภาพ การศึกษาตลอดชีวิตของเด็กเหล่านี้ก็จะด้อยลงไปเมื่อพากເຂາອກໄປจากโรงเรียน

ปัญหาการศึกษาที่ค่อนข้างจะรุนแรงและพบเห็นได้ในโรงเรียนที่อยู่ห่างไกล ตัวเมือง ได้แก่ กรณีตัวอย่างข้างล่างนี้

“เมื่อวันที่ 18 กันยายน นางเจริญ นิยมศิลป์ ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนบ้านโคกกว้าง อ.เมือง จ.กาฬสินธุ์ ร้องเรียน “มติชน” ว่า ถนนของตนเรียนอยู่ชั้น ป.2 ของโรงเรียน ดังกล่าว อยู่ห่างจากตัวเมืองกาฬสินธุ์เพียง 15 กิโลเมตรเท่านั้น แต่ไม่มีศึกษานิเทศก์เข้าไปเลย ทำให้ครูประสิทธิภาพหย่อนยานไม่ค่อยสอนหนังสือ ถนนเรียนถึงชั้น ป.2 แล้ว ยังอ่านหนังสือไม่ออกเลย นอกจากนี้ในช่วงฤดูฝนครุจะสั่งให้นักเรียนซึ่งมีอยู่ประมาณห้องละ 10 คน ไปจับกบ จับเขียวดให้ได้คันละประมาณ 10 ตัว จากนั้นครุจะนำกับที่ได้ไปประกอบอาหารที่บ้าน โดยไม่ให้นักเรียนเลย ดังนั้น จึงได้ย้ายหลานไปเรียนที่โรงเรียนแห่งหนึ่งใน อ.ปากช่อง จ.นครราชสีมา เมื่อเข้าเรียนเพียง 2 เดือน ก็สามารถอ่านออกเขียนได้ เพราะมีศึกษานิเทศก์มาดูอยู่นิเทศทำให้โรงเรียนเอาใจใส่นักเรียนดี”

“ดินน้ำรู้สึกแบลกใจว่าทำไม่ศึกษานิเทศก์ของ จ.กาฬสินธุ์ไม่เข้าไปนิเทศในโรงเรียนบ้านโคกกว้างเลย ทั้งที่อยู่ในเขตอำเภอเมือง และเมื่อรัฐบาลมีนโยบายขยายการศึกษา

ภาคบังคับเป็น 9 ปีนั้น คงเป็นไปได้ยากหากครูหรือศึกษานิเทศก์ทำตัวเช่นนี้อยู่ ที่ร้องเรียน เพราะไม่อยากให้โรงเรียนอื่นๆ ทำพฤติกรรมเช่นนี้ และอย่างให้โรงเรียนดังกล่าวมีการปรับปรุง ให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่” นางเจริญกัลว (มติชนรายวัน, 2538 : 11)

ด้วยปัญหาเพียงบางส่วนข้างบนนี้ แสดงให้เห็นว่าการศึกษา ครู และผู้บริหารจะต้องใช้ความพยายามมากขึ้นในการดูแลให้ครูได้รับผิดชอบการสอนอย่างมีคุณภาพ แม้การให้นักเรียนเรียนรู้ด้วยตนเองและทำกิจกรรมเองตามลำพังเป็นสิ่งที่ดี แต่ครูและนักการศึกษาจะต้องพิจารณาให้ชัดเจนว่า เนื้อหาใด กิจกรรมใด เหตุการณ์ใด ที่จะให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง และวิชาใดที่จะต้องมีครูสอนและต้องสอนอย่างดึงดูดที่จะนักการเรียนการสอนให้มีดุลยภาพระหว่างการสอนที่ครูเป็นศูนย์กลาง และนักเรียนเป็นศูนย์กลาง

4.3 ปัญหาคุณภาพของครู

เนื่องจากครูยังมีบทบาทสำคัญไม่เสื่อมคลาย คุณภาพการศึกษาจึงต้องอาศัยครูที่มีคุณภาพ ดังแต่ในอดีตนี้ปัจจุบัน คุณภาพของครูในการศึกษาทุกระดับยังไม่เป็นที่น่าพอใจ แม้ทางรัฐจะได้ระดับผลสัมฤทธิ์และงบประมาณในการพัฒนาครูมาอย่างต่อเนื่องแล้วก็ตาม

พระเทพเวดี (ประยุทธ์ ปยุตโต) (2531 : 46) “ได้สรุปว่า ครูในสังคมไทยกำลังมีปัญหา ครูของเรามีฐานะแตกต่าง คุณภาพด้อย จึงจำเป็นต้องยกฐานะครูขึ้นมา

สิ่งที่น่าเป็นห่วงและวิกฤตมากขึ้น คือ ครูอาจารย์ในมหาวิทยาลัย อาจารย์บางส่วนต้องทำหน้าที่ผลิตครูไปสอนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ดังนั้น ถ้าหากครู-อาจารย์ ในระดับมหาวิทยาลัยขาดคุณภาพ ก็เป็นการยากที่จะหวังสร้างครูในระดับล่างลงมาให้มีคุณภาพ

จรัส สุวรรณเวลา (2539 : 22) “ได้อธิบายถึงปัญหาและข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการขาดแคลนนักวิชาการและอาจารย์ที่มีคุณภาพในสถาบันอุดมศึกษาว่า สถาบันอุดมศึกษาเป็นแหล่งวิชาการ แต่นักวิชาการกำลังขาดแคลนและจะสูญพันธุ์ ทั้งนี้ เพราะมหาวิทยาลัยไม่สามารถรักษา_nักวิชาการที่มีอยู่ได้ หลายคนลาออกจากมหาวิทยาลัยของรัฐไปทำงานที่อื่น อีกทั้งยังไม่สามารถดึงดูดบัณฑิตรุ่นใหม่ที่มีสมรรถนะปัญญาติให้เข้าเป็นอาจารย์และใช้ชีวิตเป็นนักวิชาการได้ เช่นที่เคยเป็นมาในอดีต ทั้งๆ ที่นักวิชาการรุ่นเก่ากำลังเกษยณอายุราชการ และออกไปจากระบบเป็นจำนวนมาก ยิ่งไปกว่านั้นมหาวิทยาลัยยังไม่สามารถจูงใจให้ผู้ที่อยู่ในระบบแล้วได้อุทิศตนและพัฒนาตนเป็นนักวิชาการที่เป็นเลิศได้ เนื่องจากขาดโอกาสในการทำงานวิชาการที่ดี และมีภารกิจด้านอื่นที่จำเป็นในการเลี้ยงชีพ สภาพการณ์ด้านบุคลากรจึงอยู่ในภาวะวิกฤต

ปัญหาการจัดการศึกษาในระบบที่นำมาเสนอเป็นบางส่วนข้างต้นนี้ บ่งบอกให้ทราบว่ารัฐจะต้องปรับปรุงและพัฒนาการศึกษาในระบบเป็นด้านหลัก โดยหวังว่าการเรียนรู้ขั้นพื้นฐานจากการศึกษาในระบบจะเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาคุณภาพการศึกษาตลอดชีวิตของแต่ละบุคคล

กิจกรรม

1. ให้ท่านวิเคราะห์ว่า ปรัชญาการศึกษาแบบใดที่มีอิทธิพลต่อระบบการศึกษา

.....
.....
.....

2. สามารถบอกได้ว่าการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ มีส่วนสัมพันธ์และแตกต่างกันอย่างไร

.....
.....
.....

3. ปัญหาการจัดการศึกษาที่ท่านพบและท่านคิดว่าการที่รัฐขับเคลื่อนการศึกษาในปัจจุบันน่าพึงพอใจหรือไม่อย่างไร จงอธิบาย

.....
.....
.....